

SPANNING

OEKRAÏNE SPEELBAL IN INTERNATIONAAL CONFLICT

OEKRAÏNE SPEELBAL IN INTERNATIONAAL CONFLICT

Voor Oekraïne zal het Associatieverdrag met de EU weinig opleveren. Het zal de spanningen tussen het Westen en Rusland alleen maar vergroten en desastreuze economische gevolgen hebben voor Oekraïne, stelt emeritus hoogleraar Internationale Betrekkingen Kees van der Pijl in deze Spanning.

Sergej Kiritsjoek, voorman van de linkse organisatie Borotba, moest Oekraïne ontvluchten omdat hij zijn leven daar niet langer zeker was. Hij schetst een somber beeld van een dictatuur in wording, waarbij alle radicale krachten zowel ter linker- als ter rechterzijde worden uitgeschakeld.

Ronald van Raak en Nicole van Gemert geven een inkijkje in het stemgedrag van de PVV het afgelopen jaar. Daaruit blijkt opnieuw dat de partij van Wilders niet opkomt voor 'Henk en Ingrid', maar wel voor de rijken en de grote bedrijven.

Bij de Spaanse parlementsverkiezingen van 20 december kwam het modern-linkse Podemos als winnaar uit de bus. Dick Nichols, correspondent in Barcelona voor de Green Left Weekly, spreekt over het succes van Podemos en de uitdagingen voor een linkse regering.

In het boek 51 mythes over wat goed zou zijn voor de economie prikt journalist Mirjam de Rijk economische mythes door. Stellingen als 'Lastenverlichting zorgt voor werkgelegenheid', 'We moeten bezuinigen want de staatsschuld is te hoog' en 'De vergrijzing is niet te betalen' weet

zij kundig in twijfel te trekken en veelal onderuit te halen en ze creëert daarmee ruimte voor alternatieven.

Econoom Irene van Staveren doet onderzoek naar bankcultuur en de filosofische grondslagen van de economie. Haar benadering verschilt van die van de dominante neoklassieke wetenschap in de zin dat zij economie niet beschouwt als een waardevrije, maar als een morele wetenschap.

Vanwege de toenemende economische ongelijkheid in Nederland wil de SP een miljonairsbelasting en een vermogenswinstbelasting invoeren. Fractiemedewerker Rob Mollink licht deze voorstellen toe en geeft aan waarom ze rechtvaardig zijn.

'In ons straatje' gaat tot slot over Henk Hofstra (1904-1999). Deze bijna vergeten politicus was een van de grootste belastinghervormers van de twintigste eeuw en speelde een vooraanstaande rol bij de opbouw van de verzorgingsstaat na de Tweede Wereldoorlog.

INHOUD

- 3 **'ASSOCIATIEVERDRAG MET OEKRAÏNE VERGROOT DE KANS OP CONFLICTEN'**
- 6 **'POROSJENKO IS DE ROBESPIERRE VAN OEKRAÏNE'**
- 10 **WAT STEMT GEERT WILDERS?**
- 12 **PODEMOS WACHT MOGELIJK ZWARE BEPROEVING**
- 15 **ECONOMISCHE MYTHES VERDUISTEREN ZICHT OP ALTERNATIEVEN**
- 16 **'DE ECONOMISCHE WETENSCHAP IS NIET WAARDEVRIJ'**
- 18 **MILJONAIRSBELASTING IS RECHTVAARDIG**
- 20 **IN ONS STRAATJE**

COLOFON

Spanning wordt uitgegeven door het Wetenschappelijk Bureau van de SP. Een abonnement kost 12 euro per jaar voor SP-leden en 25 euro voor niet-leden. De betaling gaat per incasso.

Abonnementenadministratie

Snouckaertlaan 70
3811 MB Amersfoort
T (088) 243 55 40
E administratie@sp.nl

Redactieadres

Snouckaertlaan 70
3811 MB Amersfoort
T (088) 243 55 35
E spanning@sp.nl

Redactie

Tijmen Lucie
Hans van Heijningen
David Hollanders
Tekstredactie
Daniël de Jongh
Redactieraad
Tiny Kox
Ronald van Raak
Arjan Vliegthart
Basisontwerp
Thonik en BENG.biz
Vormgeving
Robert de Klerk
Gonnie Sluijs
Illustratie cover
Robert de Klerk

DE SP ZET ZICH IN VOOR MENSELIJKE WAARDIGHEID, GELIJKWAARDIGHEID EN SOLIDARITEIT

Tenzij anders vermeld, is op de inhoud van deze publicatie de Creative Commons Naamsvermelding-Niet Commercieel-GeenAfgelideWerken 3.0 Nederland licentie van toepassing. creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/nl

KEES VAN DER PIJL

'ASSOCIATIEVERDRAG MET OEKRAÏNE VERGROOT DE KANS OP CONFLICTEN'

Tekst: Peter Sas en Hans van Heijningen Illustratie Len Munnik©

Voor Oekraïne zal het Associatieverdrag met de EU weinig opleveren, zegt emeritus hoogleraar Internationale Betrekkingen Kees van der Pijl. Zeker niet in de context van oplopende internationale spanningen: 'In Amerika zijn neoconservatieve groepen die aansturen op regime change in Moskou en daarvoor een grote oorlog in Europa willen riskeren.'

Kees van der Pijl staat bekend om zijn kritische analyses van het wereldwijde kapitalisme en publiceerde daarover diverse boeken, waaronder recentelijk de trilogie *Modes of Foreign Relations*

and Political Economy (2007, 2010, 2014). Hij is tevens een van de initiatiefnemers van het comité Oorlog is geen Oplossing, dat zich actief uitsprekt tegen het Associatieverdrag met Oekraïne. Wij spraken met hem over de gevaren van dat verdrag: de desastreuze economische gevolgen voor Oekraïne en de oplopende spanningen tussen Rusland en het Westen.

› **U heeft zeven andere professoren van verschillende universiteiten in binnen- en buitenland bereid gevonden om lid te worden van een comité dat zich inzet voor een NEE**

tegen het Associatieverdrag. Hoe is dat initiatief tot stand gekomen?

'Het is eigenlijk een initiatief van het comité *Oorlog is geen oplossing.nl* dat in 2012 in Twente is opgericht naar aanleiding van de plaatsing van Nederlandse patriot-raketten in Turkije. We hebben toen een picketline voor het ministerie van Defensie georganiseerd. Dat initiatief is vervolgens uitgegroeid tot een nationaal comité Oorlog is geen Oplossing. Aangezien onze inzet is dat Nederland zich distantieert van de oorlogspolitiek van Amerika en de NAVO, ligt het voor de hand dat wij ons ook uitspreken tegen het Associa-

tieverdrag met Oekraïne. Want dit verdrag voert de spanningen op tussen Rusland en het Westen. Met het oog op het komende referendum hebben wij daarom besloten om een Nee-campagne te gaan voeren en daarvoor subsidie aan te vragen bij de Referendumcommissie. Wij hebben 49 duizend euro aangevraagd, waarmee we een krant, filmpjes en optredens van sprekers kunnen financieren. Zo'n aanvraag moet echter gedaan worden door een stichting die geregistreerd is en een bankrekening heeft. Dat is de reden dat we het Centrum voor Geopolitiek hebben opgericht. Ik stelde toen voor om daar ook een Raad van Advies met een academische uitstraling voor op te zetten, om onze campagne meer gewicht te geven. Dat is de reden waarom we daar een aantal professoren voor gevraagd hebben.'

› **U zegt dat het Associatieverdrag met Oekraïne het risico van een oorlog tussen Rusland en het Westen vergroot. Wat is daarvoor de reden?**

'Ik vrees inderdaad dat de burgeroorlog in Oekraïne door het Associatieverdrag verder zal escaleren en zal uitmonden in een geweldsspiraal waarin Rusland en de NAVO kunnen worden meegezogen. Een aantal factoren speelt hierin een rol. Ten eerste heeft Rusland al meerdere malen gewaarschuwd het oprukken van de EU en de NAVO tot aan Ruslands grenzen niet verder te zullen tolereren. Begin 2008, tijdens de veiligheidsconferentie in München, heeft Poetin dit in een redevoering expliciet uitgesproken. Bovendien heeft Poetin in het verleden al bewezen dat hij concrete acties niet schuwt om de belangen van Rusland te verdedigen. Het referendum op de Krim en de incorporatie van de Krim in de Russische Federatie waren daar duidelijke voorbeelden van, net als de wapenleveranties van Rusland aan de Oost-Oekraïense rebellen. Maar denk ook aan het militaire conflict tussen Rusland en Georgië in 2008. Toen de westers georiënteerde president van Georgië, Michail Saakasjvili, Zuid-Ossetië wilde heroveren, heeft Poetin meteen keihard teruggeslagen en het Georgische leger in de pan gehakt. Dat conflict maakte duidelijk hoe Poetin daar in stond: dit is de lijn, tot hier en niet verder. En dat was alleen

'Het is naïef om te denken dat Poetin werkeloos gaat toezien hoe Oekraïne in de invloedssfeer van het Westen wordt gebracht'

nog maar Georgië. Oekraïne is vele malen belangrijker voor Rusland. Oekraïne kent een aantal moderne industriële bedrijven, vooral in de defensiesector. Het is dan ook naïef om te denken dat Poetin werkeloos gaat toezien hoe Oekraïne in de invloedssfeer van het Westen wordt gebracht.'

› **Wat zijn dan de belangen van Rusland in Oekraïne?**

'Oekraïne speelt een zeer belangrijke rol in het militair-industriële complex van Rusland. Cruciale onderdelen van het Russische leger worden in Oekraïne gefabriceerd. Denk bijvoorbeeld aan de Antonov-vliegtuigen, bij Kiev. Maar ook de motoren voor helikopters, voor duikboten, voor marineschepen – die worden allemaal voor Rusland in Oekraïne gemaakt. Het persoonlijke vliegtuig van Poetin is in Oekraïne gemaakt. De Russische SS-18, een zeer grote en zware kruisraket, wordt onderhouden door de Oekraïense Joesmasj-fabriek. Ook voor gevechtshelikopters, is de Russische krijgsmacht afhankelijk van Oekraïne. Dat zijn allemaal vitale connecties voor Rusland. Als het Associatieverdrag met Oekraïne doorgaat, worden die connecties afgesneden. Dat zou een ramp betekenen voor het Russische leger, omdat er dan snel onderhouds- en andere problemen zullen opduiken, waar Moskou jaren voor nodig zal hebben om ze te boven te komen. Dat proces is nu al gaande. Zo is een paar weken geleden de Antonov-fabriek, waar de grootste vliegtuigen ter wereld worden gebouwd, losgekoppeld van zijn joint-venturepartner in Rusland. Ik denk dat dat alles te maken heeft met pogingen van het Westen en van anti-Russische oligarchen in Oekraïne om het industriële erfgoed van het land in eigen beheer te houden, dus uit de Russische invloedssfeer te trekken. Poetin laat dat zeker niet zonder slag of stoot gebeuren. Niet dat ik denk dat Poetin staat te trappelen om militair in te grijpen in Oekraïne. Rusland wil

vooral dat Oekraïne niet verder wegzinkt in de misère, want dat raakt Rusland direct. Rusland wil geen buurland waar het van kwaad tot erger gaat. De Russen willen de conflicten met het Westen zeker niet op de spits drijven en zullen in de eerste plaats kiezen voor diplomatieke oplossingen. Vanuit mijn optiek zijn het vooral de Amerikanen die het conflict in Oekraïne op de spits drijven.'

› **Is Amerika uit op oorlog met Rusland?**

'Niet alle Amerikanen natuurlijk, en ook niet alle Amerikaanse politici. Maar we moeten wel beseffen dat er in de Amerikaanse elite neoconservatieve groepen actief zijn die aansturen op *regime change* in Moskou en bereid zijn om daarvoor een grote oorlog in Europa te riskeren. Het potentiële conflict in Oekraïne tussen Rusland en het Westen past heel goed in dat scenario. De prominente Amerikaanse opiniemaker Paul Craig Roberts, oud-onderminister van Financiën uit de Reagan-periode, waarschuwt daar expliciet voor. Hij wijst op het belang van de neoconservatieve Wolfowitz-doctrine. Na de ineenstorting van de Sovjet-Unie in 1991 zei de toenmalige viceminister van Defensie Paul Wolfowitz: "We hebben nu 10 tot 15 jaar de tijd om de overgebleven regimes die in de Koude Oorlog aan de kant van de Sovjet-Unie stonden – zoals Saddam Hussein en Khadaffi – te vervangen door westers georiënteerde regimes." Waarom binnen 10 tot 15 jaar? Omdat na die periode de nieuwe uitdager van het Westen zal zijn opgestaan, namelijk China. Voor die tijd moet de Amerikaanse hegemonie in de wereld dus stevig verankerd worden, aldus Wolfowitz. Toen Jeltsin president van Rusland werd, dacht men dat *regime change* in Rusland een voldongen feit was. Maar daar is door Poetin een streep door gezet. Gebruikmakend van autoritaire middelen heeft hij in Rusland de sterke staat teruggebracht, tot grote verontwaardiging van het Westen. *Regime change* in Rusland staat

daarom nog steeds op de agenda in Amerika, en overigens echt niet alleen bij neoconservatieve politici. Ook iemand als Hillary Clinton bijvoorbeeld heeft zich daar openlijk voor uitgesproken. Rusland zelf is dus niet zo happig op een militair conflict met het Westen, maar het kan heel goed zo zijn dat de neoconservatieve krachten daar wel op aansturen. Vandaar ook het belang van Oekraïne. De Amerikanen begrijpen heel goed dat als je het huidige Rusland op de knieën wil krijgen, je Oost-Oekraïne uit de Russische machtssfeer moet halen. Juist omdat het Russische leger in belangrijke mate steunt op al die fabrieken daar.'

› **Maar de belangen van Europa bij het Associatieverdrag zijn toch niet primair militair van aard?**

'Nee, wat dat betreft gaapt er een kloof tussen de bedoelingen van Amerika en Europa ten aanzien van Oekraïne. De EU heeft vooral economisch veel te winnen bij Oekraïne. Het Associatieverdrag omvat bijvoorbeeld een wederzijds investeringsverdrag met volledige vrijheid van Europa om in Oekraïne te investeren. Omgekeerd krijgt Oekraïne dan ook volledige vrijheid om in Europa te investeren, maar dat is natuurlijk een farce. De Oekraïense industriële zijn bij lange na niet kapitaalkrachtig genoeg om in het Westen te kunnen investeren. Het betekent dus vooral dat Europees kapitaal voet aan de grond krijgt in Oekraïne. En er valt voor Europa zeker heel veel te halen in Oekraïne. In Oekraïne wonen ongeveer 44,3 miljoen mensen, dus dat is in potentie een grote afzetmarkt voor Europese bedrijven. Oekraïne is bovendien het land met de 'zwarte aarde', de rijkste landbouwgrond van Europa, misschien wel van de wereld. Het gaat bovendien om een van de grootste arealen in de wereld. Dat biedt unieke kansen voor Europese landbouwbedrijven. Een van de voorwaarden van het Associatieverdrag is dan ook dat er geen belemmeringen mogen worden opgeworpen tegen genetisch gemodificeerde landbouw. Op dit moment is dat nog verboden in Oekraïne. Maar niet alleen de Europese landbouwsector heeft belang bij openstelling van Oekraïne. In het oosten van Oekraïne is enorm veel

Foto: archief SP

Kees van der Pijl is politicoloog en emeritus hoogleraar Internationale Betrekkingen aan de Universiteit van Sussex.

schaliegas gevonden, waar een bedrijf als Shell op aast. Oekraïne is een relatief modern land met enerzijds een ontwikkelde industriële sector en anderzijds een staalindustrie en kolenmijnen in Oost-Oekraïne die geen schijn van kans hebben om te kunnen concurreren met de Duitse industrie. Die sector zal dan ook grotendeels weggeconcentreerd worden. Maar de juwelen die ertussen zitten – zoals de vliegtuigindustrie en de ultramoderne bedrijven die aan het Russische leger leveren – zullen door Europese bedrijven voor een habbekrats opgekocht worden, aangezien Oekraïne failliet is. Europa kijkt dus heel anders naar Oekraïne dan Amerika doet. Europa ziet vooral een economische kans, Amerika ziet vooral het militair-strategisch belang. Dat neemt niet weg dat ook de economische gevolgen van het Associatieverdrag indirect van invloed zullen zijn op het militaire conflict in Oekraïne. Het wegconcurreren van de Oekraïense industrie door Europese bedrijven zal namelijk leiden tot honderdduizenden nieuwe werklozen. En al deze werklozen zijn potentiële rekruten voor de huidige burgeroorlog, die daardoor nog verder dreigt te escaleren.'

› **Voor Oekraïne zelf zal het Associatieverdrag met de EU dus niet zoveel opleveren?**

'Nee, ook omdat Oekraïne economisch zo afhankelijk is van Rusland. Als Rusland zich vanwege het Associatieverdrag uit Oekraïne terugtrekt, zal dat een economische ramp zijn voor het land. In 2014 werkten er nog drie

miljoen Oekraïners in Rusland, maar door de burgeroorlog worden dat er steeds minder. De werkloosheid neemt toe naarmate de banden tussen Oekraïne en Rusland verder worden doorgesneden. Maar ook in andere opzichten is Oekraïne economisch afhankelijk van Rusland. De reden waarom de oligarchen uit Oost-Oekraïne goede betrekkingen met de Russen willen is niet uit liefde voor Rusland, maar omdat hun fabrieken gewoonweg niet kunnen blijven draaien zonder gesubsidieerd gas uit Rusland. Dat was ook de reden waarom president Janoekovitsj in 2013 uiteindelijk weigerde om zijn handtekening onder het Associatieverdrag met de EU te zetten. Poetin had hem namelijk laten voorrekenen door zijn adviseurs hoe Oekraïne economisch ten onder zou gaan als het land opengesteld zou worden voor westerse investeerders. Als een land als Griekenland, dat per hoofd negen keer zo rijk is als Oekraïne, al aan de economische afgrond wordt gebracht door de neoliberale politiek van Europa, dan zal dat zeker gebeuren met Oekraïne. Daarom is het ook zo dom om te denken dat het Associatieverdrag als een soort Marshallplan voor Oekraïne zal werken, zoals sommige voorstanders beweren. Daarbij verwijzen zij naar de heropbouw van het verwoeste Europa na de Tweede Wereldoorlog. Oppervlakkig gezien lijkt dat een sympathiek idee. De Oekraïense economie ligt immers op z'n gat. De Russen hebben zelf ook te maken met economisch zwaar weer door de sancties en zijn dus niet goed in staat om de Oekraïense economie weer aan de praat te krijgen. Daar is dus westers kapitaal voor nodig, en het Associatieverdrag voorziet daarin. Maar bij nader inzien is het tamelijk pervers om westerse investeringen in Oekraïne met het Amerikaanse Marshallplan te vergelijken. Dat hing destijds samen met het model van de Keynesiaanse verzorgingsstaat. De heersende economische ideologie is nu echter een heel andere. We leven nu in de tijd van het neoliberalisme. Wat Europa in Oekraïne gaat brengen is dus geen verzorgingsstaat maar een kil financieel kapitalisme dat zeker op de korte termijn tot een enorme toename van de armoede zal leiden.'

GEVLUCHE LINKSE POLICITUS SERGEJ KIRITSJOEK ‘POROSJENKO IS DE ROBESPIERRE VAN OEKRAÏNE’

Tekst: Ulrich Heyden (vertaling/bewerking: Daniël de Jongh) Foto: Corbis / Hollandse Hoogte©

Sergej Kiritsjoek, coördinator van de Oekraïense linkse organisatie Borotba, vluchtte naar Berlijn, weg uit de instabiele – en voor ons onoverzichtelijke – situatie in Oekraïne: ‘Er wordt getracht een soort dictatuur te vestigen.’

Sergej Kiritsjoek is 33 jaar oud en coördinator van de Oekraïense linkse organisatie Borotba (Strijd). Hij schrijft analyses voor de linkse Oekraïense website Liva.com.ua. Nadat leden van Borotba in Oekraïne in mei 2014 op gewelddadige wijze vervolgd werden, is hij in Berlijn in ballingschap gegaan. Borotba is opgericht in 2011.

In 2000 sloot Kiritsjoek zich aan bij de Oekraïense Communistische Partij, de KPU. Toen de KPU president Janoekovitsj steunde, richtte Kiritsjoek samen met een aantal andere voormalige KPU-leden en onafhankelijke linkse activisten Borotba op.

› **Op 12 oktober zijn er huiszoekingen gedaan bij drie voormannen van de fascistische partij Svoboda. Zij werden ervan verdacht bij de beschieting van demonstranten op het Maidanplein betrokken te zijn geweest. In februari 2014 zouden zij op de elfde verdieping van Hotel Oekraïne verbleven hebben; vermoedelijk is van daaruit op demonstranten geschoten. Hoe komt het dat het Openbaar Ministerie nu zulke onderzoeken instelt tegen politici die een sleutelrol hebben gespeeld bij de val van de Oekraïense president Viktor Janoekovitsj?**

‘De radicalen zijn nu niet meer nodig. De Oekraïense president wil van hen af, want zij leveren scherpe kritiek op hem en veroorloven zich uitspraken die in geen enkel ander land zouden kunnen. Ze zeggen dingen als: “We trekken Kiev binnen”, “we halen alle bataljons van het front” en “we gaan naar Kiev en vestigen daar een

patriottisch regime”. Dit zijn uitspraken die gewoon op de website van de Rechtse Sector staan.’

› **Er zijn ook arrestatiebevelen en dagvaardingen uitgevaardigd tegen andere bekende politici, zowel van linkse als van rechtse partijen.**

‘Kort geleden liet Porosjenko de leider van de rechts-nationale partij Oekrop oppakken, Gennadi Korban – een vriend van bankier Igor Kolomojski. Hij wordt beschuldigd van deelname aan de georganiseerde misdaad. Er zijn aanwijzingen dat ook vertegenwoordigers van het Rusland-gezinde Oppositieblok gearresteerd zouden kunnen worden. Porosjenko is onze Robespierre. Hij laat eerst rechts en daarna links oppakken. Hij wil alle radicale krachten uitschakelen en zijn macht consolideren. Ik ben ervan overtuigd dat de Verenigde Staten hem daarbij ondersteunen.’

› **Hoe staat Oekraïne er momenteel in sociaal opzicht voor?**

‘De economie is ingestort. Er heerst grote armoede en het bestaan is er erg zwaar. De prijzen van elektriciteit en gas zijn gestegen, de levensstandaard is sterk gedaald.’

› **Uw ouders wonen in Kiev.**

Hoe gaat het met ze?

‘Het inkomen van mijn ouders bedraagt momenteel 275 euro per maand. Mijn vader is ingenieur, hij ontwerpt beveiligingssysteem voor de stroomvoorziening. In de afgelopen twee jaar is zijn salaris gedaald van 800 naar 200 euro. Mijn moeder ontving 200 euro pensioen per maand, maar dat is nu nog maar 75 euro. Ondertussen zijn de elektriciteits- en gasprijzen in Oekraïne al meermaals gestegen.’

› **Mensen betalen hun rekeningen niet meer?**

‘Oekraïners zijn heel gedisciplineerd.

Ze lijden nog liever honger dan hun stroom- en gasrekeningen niet te betalen.’ Lachend: ‘Ik weet niet waar dat vandaan komt. Het zal die sovjet-mentaliteit wel zijn, waar de nationalisten nu zo tegen te hoop lopen.’

› **Welke kant gaat Oekraïne op?**

‘Er wordt getracht een soort dictatuur te vestigen. Er zullen wel verkiezingen gehouden worden, maar in de basis zal het een dictatuur zijn. Er zijn twee mogelijkheden. Of er komt een pro-westerse dictatuur, die westerse waarden en Europese integratie predikt en alle radicalen gevangen zet. Of het wordt een dictatuur van gestoorde ultranationalisten van Svoboda, Oekrop, Rechtse Sector en de fascistische Radicale Partij van Oleg Ljasjko. Deze extremistische krachten hebben miljoenen dollars en wapens geroofd uit het ‘Fonds ter Verdediging van het Vaderland’ (een steunfonds voor soldaten in de oorlog tegen pro-Russische rebellen in de Donbas –red.). Dat fonds werd beheerd door Gennadi Korban, de Oekropleider die nu is opgepakt.’

› **Hoe liggen de kansen voor Porosjenko om zijn macht te behouden?**

‘Hij krijgt nu steun van veel mensen die geen nationalistische dictatuur willen. Nadat rechtsextremisten op 31 augustus dit jaar een granaat naar politieagenten gooiden, waarbij vier politieagenten omkwamen en honderd gewonden vielen, zeiden veel mensen in Oekraïne: dit is de druppel. De mensen in Oekraïne willen geen geweld tegen politieagenten en geen terreur meer. De granaat werd gegooid door een soldaat die net terug was van het front.’

Er is momenteel een groot probleem bij de integratie van soldaten die van het front terugkomen. Die hebben kruitdamp geroken en, zoals dat heet, ‘bloed geproefd’. Ze zien zichzelf als

Dakloze bejaarde vrouw in Kiev.

helden, die het land verdedigd hebben. Maar bij terugkomst zijn er geen banen voor ze. Daarom staan ze nu voor het presidentsgebouw in Kiev om uitkeringen voor militairen te eisen. De ambtenaren daar zeggen dan: wij hebben jullie niet naar het front gestuurd. Daardoor voelen ze zich bij het vuilnis gezet. Misschien gaan ze nu criminele organisaties vormen. Ik ben een politiek tegenstander van Porosjenko, maar als hij zich op dit moment niet opstelt als een autoritair leider, zou Oekraïne in gevaar raken. Porosjenko en zijn klik

kunnen de rechts-radicalen nu nog stoppen.'

› **In Rusland is de Rechtse Sector verboden en hun website uit de lucht gehaald.**

'Rusland reageert panisch. Als Rusland het conflict in Oekraïne niet op de een of andere manier weet te winnen, zal het overslaan naar Rusland.'

› **Is die paniek terecht?**

'Natuurlijk. Er is zoveel sociaal onrecht en zoveel corruptie in Rusland.'

'Op het Maidanplein zag je een ideologie van sociaal racisme, waarbij de middenklasse spuugt op de armsten in de samenleving'

WIE? WAT?

Kiritsjoek spreekt over veel Oekraïense organisaties, mensen en gebeurtenissen. Hieronder wat achtergrondinformatie.

Partijen/organisaties

- Borotba: Oekraïense linkse organisatie
- KPU: Communistische Partij van Oekraïne.
- Oekrop: rechts-nationale partij
- Oppositieblok: Rusland-gezinde Oost-Oekraïense partij
- Radicale Partij: fascistische partij
- Rechtse Sector: extreem-rechtse partij
- Svoboda: extreem-rechtse partij

Mensen

- Stepan Bandera: nazi-collaborateur uit de Tweede Wereldoorlog, held van extreem-rechts
- Dmitry Firtash: oligarch
- Viktor Janoekovitsj: president van Oekraïne van 2010-2014
- Aleksandr Janoekovitsj: zoon van Viktor Janoekovitsj
- Dmitri Jarosj: leider van de Rechtse Sector
- Viktor Joesjtsjenko: president van Oekraïne van 2005-2010
- Andrej Kljoejev: staf-chef van Viktor Janoekovitsj
- Igor Kolomojski: bankier
- Gennadi Korban: leider van Oekrop
- Oleg Ljasjko: leider van de Radicale Partij
- Petro Porosjenko: huidige president van Oekraïne
- Petro Simonenko: voorzitter van de KPU
- Oleg Tjagnibok: leider van Svoboda

Gebeurtenissen

- (Euro)Maidan: protesten op het Maidanplein tegen president Janoekovitsj, die uiteindelijk leidden tot zijn afzetting in februari 2014.
- Krim-annexatie: inlijving van de Krim door Rusland na referendum.
- Oranjerevolutie: grootschallige protesten na de presidentsverkiezingen in november 2004.

› **Is een Maidan ook in Rusland mogelijk?**

'Daar ben ik van overtuigd.'

› **Zijn er aanwijzingen voor?**

'Er heerst nu stilte voor de storm. Als de hele oppositie monddood wordt gemaakt en er geen dialoog is, barst vroeg of laat de bom. Rusland heeft zijn invloed op Oekraïne verloren.'

Terwijl een pro-Russische regering in Kiev eigenlijk logischer zou zijn dan een pro-Amerikaanse. Als Poetin ook maar tien procent zou overnemen van het beleid dat Chávez in Venezuela voerde, waar oliedollars in huizen voor de armen en in onderwijs en gezondheidszorg zijn gestoken, zouden de zaken er heel anders voor staan in Rusland. Maar het geld verdwijnt in de zakken van de oligarchen en de meerderheid van de bevolking zucht onder neoliberale hervormingen.'

› **In opiniepeilingen is de steun voor Poetin groter dan ooit.**

'Peilingen zijn gevaarlijk verslavend: je moet ze voortdurend hoog zien te houden. Maar veel Russische oligarchen willen zich met het Westen verzoenen en de confrontatie beëindigen. Ze dromen ervan om deel te gaan uitmaken van de internationale bourgeoisie. De Russische oligarchen zijn bereid om een tweede referendum te houden op de Krim. Maar dat zal de publieke opinie in Rusland niet toestaan, daarvoor zijn de gemoederen te hoog opgelopen. Het Russische bestuur wordt al gegijzeld door de publieke opinie. Het Kremlin zou best bereid zijn geweest om een tweede referendum te houden. Maar dat kunnen ze niet maken; de mensen zouden het niet bevatten.'

› **Veel links georiënteerde mensen zijn van mening dat het Oekraïne-conflict zowel aan de VS als aan Rusland te wijten is.**

'Ik ben van mening dat je niet alleen vanuit de geopolitieke invalshoek naar het Oekraïense conflict moet kijken. Dat buitenlandse staten zich in het conflict mengen, behoort tot de logica van burgeroorlogen. In de Spaanse burgeroorlog hebben aan de ene kant Italië en Duitsland en aan de andere kant de Sovjet-Unie zich gemengd. In Oekraïne is de burgeroorlog gedeeltelijk uitgelokt door de Verenigde Staten. Maar de interne tegenstellingen kwamen voort uit Oekraïne zelf.'

› **Wat is de oorzaak van de Oekraïense burgeroorlog?**

'In de negentiger jaren begon het kapitalisme. Dat gaf zo'n armoede, zo'n shock, zo'n drama! Het was totaal niet wat ons was voorgehouden.

'De Rechtse Sector is met behulp van het presidentieel kantoor naar het Maidanplein gebracht, om de protestbeweging in diskrediet te brengen'

Natuurlijk was er ook het gevaar van een rode revanche. Er waren mensen die zeiden: oké, laten we maar teruggaan naar het socialisme want op deze manier loopt het echt voor geen meter.

KPU-voorzitter Petro Simonenko had de presidentsverkiezingen van 1998 makkelijk kunnen winnen. Onder die omstandigheden had de nationale bourgeoisie, de oligarchen die zich in de negentiger jaren het staats eigendom hadden toegeëigend, een ideologisch schild nodig om de rode revanche tegen te houden. Maar de oligarchen kozen toen voor de verlamdende nationalistische ideologie.'

› **Hoe is dat precies gegaan?**

'Ik zat toen nog op school. Het geschiedenisonderwijs was tegen de Sovjet-Unie gericht. En zelfs toen al werden Stepan Bandera (nazi-collaborateur uit de Tweede Wereldoorlog) en zijn Oekraïense Opstandelingenleger OePA verheerlijkt.

› **Ging de ideologische omslag zo snel?**

'De nationalisten kwamen destijds uit twee groepen. Er zaten conformisten tussen, voormalige ideologen van de Communistische Partij in een 'nieuw jasje'. Anderen waren van de jonge generatie, die opgroeide in het nieuwe, nationalistische klimaat. Maar voor de nationale bourgeoisie was dat nog niet genoeg. En toen kwam in 2005 Viktor Joesjtsjenko aan de macht. Onder Joesjtsjenko bereikte het nationalisme echter nog geen nieuwe hoogten. In 2010 werd Viktor Janoekovitsj president. Hij beheerste weliswaar alle geldstromen, maar hij maakte geen korte metten met de nationalistische propaganda. De gouverneur van het Lviv-gebied (in het westen) legde bloemen bij het monument van Stepan Bandera. In

het oosten werden juist bloemen bij het monument van de sovjet-militairen gelegd.'

› **Waren er nog andere redenen voor het nationalisme?**

'Natuurlijk. Als de mensen arm zijn, is hun identiteit het belangrijkste wat ze nog overhouden. Dat zie je nu ook in de islamitische wereld.'

› **Maar in 2013 was Maidan toch nog een sociaal protest?**

'Nee. Op het Maidanplein heerste al van meet af aan een sterk nationalistische stemming. Er was grote verdraagzaamheid ten opzichte van extreem-rechts. Vandaag de dag zeggen onze politieke tegenstanders dat de ultrarechtsen op het Maidanplein in de minderheid waren. Ja, ze waren wel in de minderheid, maar ze waren wel actief.'

› **Maar het belangrijkste motief van de 200.000 mensen die in november, december in Kiev de straat op gingen was toch het verbeteren van hun levensomstandigheden?**

'Ja en nee. Sociale eisen kunnen ook reactionair zijn. Op het Maidanplein zag je een ideologie van sociaal racisme, volgens welke de middenklasse zo ongeveer alles produceert. Het idee is dan dat het land op de zak van de belasting betalende middenklasse zou teren.'

› **Wilt u nou zeggen dat die 200.000 demonstranten allemaal afkomstig waren uit de middenklasse?**

'Negentig procent van die mensen behoorde tot de middenklasse, of meende zichzelf daartoe te kunnen rekenen. De meest actieve mensen in de Maidanbeweging waren van de auto-Maidan. Zij reden in optocht rond en joegen op *titoesjki* (door president Janoekovitsj ingehuurd knokploegen). Onder Janoekovitsj

bedroeg het gemiddelde maandsalaris 500 euro. Maar de mensen van de auto-Maidan reden in auto's van 50.000 euro. Dat waren geen arme mensen.

Het sociaal racisme heeft vele lagen. Eerst gaat het tegen de nalatenschap van de Sovjet-Unie, tegen de *sovok* (de achtergebleven levenswijze van de sovjets) en "het totalitaire regime dat slaven van ons heeft gemaakt". Op het tweede niveau keert de haat zich tegen de arbeiders en de armsten in de samenleving, tegen de *"bydlo"*, "de dommen en ongeschoolden". De derde laag is het nationalisme, niet noodzakelijkerwijs van radicale aard.'

› En hoe zien de mensen in Oost-Oekraïne zichzelf?

'Zij vinden dat zij het bruto binnenlands product van Oekraïne produceren. Dat klopt ook wel, Oost-Oekraïne levert 20 procent van het bbp en 50 procent van de export. Het grootste deel van de Oekraïense deviezeninkomsten was afkomstig van de export van de staalindustrie in het oosten van het land. Maar op het Maidanplein in Kiev was het van: "De mensen in Oost-Oekraïne zijn dom; de staalindustrie is verouderd; die lui daar zijn een blok aan ons been."

› Wat kun je zeggen over de rol van Janoekovitsj? Was hij een oligarch, of was dat alleen zijn zoon, Aleksandr?

'Janoekovitsj was een ambtenaar. Hij bezat geen vermogen, geen fabrieken. Maar gedurende de drie jaar dat Janoekovitsj president was, werd zijn zoon mede-eigenaar van alle grote bedrijven in Oekraïne. Hij werd eigenaar van het ski- en kuuroord Bukovel in de Karpaten. Als er ergens een nieuw winkelcentrum werd gebouwd, werd Aleksandr Janoekovitsj mede-eigenaar. Alle oligarchen, ook Dmitry Firtash, moesten delen met Aleksandr. De ministers werden verplicht om contante betalingen te doen aan president Janoekovitsj. Hoe konden ze aan dat geld komen? Alleen van de oligarchen.'

› **Het was toch eigenlijk wel te voorzien dat Oekraïne, met al z'n oligarchenklieken die allemaal weer hun verschillende belangen hebben, niet op die manier geleid kan worden?** 'In Kiev heb je de Lukjanow-gevangenis. Daar hebben in de loop van die

Sergei Kiritsjoek: 'Borotba bestaat nog, maar onze leden treden niet meer openlijk naar buiten.'

drie jaar zo'n duizend ondernemers vastgezet die weigerden om hun bedrijven op naam van Aleksandr Janoekovitsj te zetten. Dat ging dan om kleine drukkerijen en dergelijke. Ze werden op de meest bizarre gronden opgepakt. Ik ken meerdere kleine ondernemers die in die gevangenis hebben gezeten. Daar komt nog bij dat Janoekovitsj een comfortabele oppositie wist te creëren. Hij gaf de rechts-radicalen partij Svoboda geld. Het was zijn droom om in de tweede ronde van de presidentsverkiezingen tegen Oleg Tjagnibok uit te komen. In dat geval had het hoofd van de nazistische Svoboda-partij uiteraard verloren.'

› Zijn er bewijzen voor deze financiering?

'Ik heb geen concrete bewijzen. Janoekovitsj financierde Svoboda niet eigenhandig. Zijn eigen geld heeft hij nooit ingezet. Het was een project van zijn staf-chef, Andrej Kljoejev. Tijdens de Maidanprotesten zijn er talloze provocaties geweest vanuit het presidentieel kantoor. De Rechtse Sector werd met behulp van het presidentieel kantoor naar het Maidanplein gebracht, om de beweging in diskrediet te brengen en de demonstrerende middenklasse angst aan te jagen. Dat plan slaagde. De steun voor Maidan daalde in Kiev van 57 naar 47 procent. Maar de kritische massa die op de been was gebracht was al te groot en de publieke opinie was al niet meer zo van belang.'

› Maar deze stelling kunt u niet bewijzen.

'Ik kan alleen zeggen dat de laatste politicus die Janoekovitsj op 20 februari (net voor hij de aftocht blies) heeft ontvangen, de leider van de Rechtse Sector was, Dmitri Jarosj. Die heeft dat later ontkend, maar hij is daar toen als bezoeker geregistreerd. Ik ben ervan overtuigd dat Janoekovitsj niet het bevel heeft gegeven om op mensen te schieten. Wie er geschoten heeft, dat is de vraag. Momenteel loopt er een onderzoek van de Openbaar Aanklager tegen drie leden van de fascistische partij Svoboda. Dat is niet zomaar een schandaal. Daarmee wordt de hele lezing van Maidan op z'n kop gezet.'

› U woont sinds mei 2014 in Berlijn?

'Ik was op 5 mei uitgenodigd om bij Die Linke over de Oekraïne te komen vertellen. Enkele dagen daarna begonnen de arrestaties van activisten in Charkov. Ik heb toen besloten om niet terug te keren naar Oekraïne en ik heb mijn kameraden aangeraden om ook te vertrekken. Velen van hen hebben niet naar me geluisterd. Op 7 mei hebben de rechtsextremisten in Charkov geprobeerd linkse activisten te ontvoeren. Bij het Lenin-monument in Charkov schoten leden van de Rechtse Sector in de lucht. Ze kregen Denis Levin te pakken, een van onze leiders, maar hij is door voorbijgangers bevrijd.

Ikzelf werd in april 2014 gevolgd. Ik sliep elke nacht ergens anders. Ons kantoor in Charkov is vernield door gemaskerde mensen. In de nacht van 15 maart zijn bij een antifascistische demonstratie in Charkov twee activisten neergeschoten door de Rechtse Sector. Borotba bestaat nog, maar onze leden treden niet meer openlijk naar buiten. Het is te gevaarlijk geworden. Onze mensen zijn gedemoraliseerd.'

Dit artikel is een ingekorte versie van *Poroschenko ist unser Robespierre* op de website van online magazine Telepolis. sp.nl/ZZK

WAT STEMT GEERT WILDERS?

Tekst: Ronald van Raak en Nicole Temmink Foto: Sander van Oorspronk

De zorg, sociale zekerheid of het milieu: regelmatig laat de PVV een 'links' geluid horen. Maar het gaat in de politiek niet alleen om wat mensen zeggen, maar vooral om wat ze stemmen. Wij keken wat Geert Wilders in 2015 zoal heeft gestemd bij moties van de SP.

Volgens premier Rutte is Geert Wilders eigenlijk heel links, als je zou kijken naar zijn programma. Nou, wij kunnen daar heel weinig sociaals in vinden. Het uitsluiten van bevolkingsgroepen is niet links, rijken nog minder belasting laten betalen evenmin. Maar wat stemt Geert Wilders nou werkelijk? We geven een inkijkje in het werkelijke stemgedrag van de PVV. In de Tweede Kamer, maar ook van de PVV-fracties in Almere en in Den Haag.

WILDERS TEGEN DE THUISZORGMEDEWERKERS

De PVV zegt erg begaan te zijn met de zorg voor gewone mensen, zoals de thuiszorg. Toch stemde de PVV op 22 januari 2015 tegen SP-voorstellen die gericht waren tegen loonoffers in de thuiszorg en voor het behoud van opgebouwde arbeidsrechten van thuiszorgmedewerkers.

WILDERS TEGEN EXTRA GELD VOOR DE ZORG

In de maanden daarna maakte de PVV het zo mogelijk nog bonter. Op 11 februari stemde Wilders tegen een SP-voorstel om het eigen risico af te schaffen voor ouderen en chronisch zieken. Op 25 juni zelfs tegen ons voorstel om 2 miljard extra te investeren in de zorg, geld dat het jaar daarvoor op de plank was blijven liggen. Op 6 november kreeg ons

voorstel voor een publieke basisverzekering evenmin steun van Wilders.

DE WINST VAN BEDRIJVEN GAAT VOOR ALLES

Wilders is een oud-VVD'er. Dat merk je goed als het gaat om de belangen van bedrijven. Toen de SP op 5 november voorstelde bij toekomstige handelsverdragen te zorgen dat niet nóg meer marktwerking in de zorg wordt afgedwongen, stemde de PVV gewoon tegen. 'Dierenvriend' Dion Graus stemde op 20 januari 2015 ook tegen ons voorstel om bij handelsverdragen dierenwelzijn, consumenten- en voedselveiligheid veilig te stellen.

WILDERS KIEST VOOR HET GROTE GRAAIEN

Op 1 juli stemde Wilders tegen ons voorstel voor onderzoek naar de gevolgen voor Nederland van belas-

DE PVV: OOK LOKAAL ASOCIAAL

PVV ALMERE: GEEN BETAALBARE WONINGEN

De PVV zit niet alleen in de Tweede Kamer, maar ook in de gemeenteraden van Almere en Den Haag. Ans Desumma, fractievoorzitter van de SP in Almere, blijft zich verbazen over het optreden van de PVV.

‘De woningnood in Almere is groot. Door een enorm gebrek aan goedkope en betaalbare huurwoningen heeft een grote groep mensen geen betaalbaar en veilig dak boven het hoofd. De gemeente praat hier al jaren over, werkt plannen uit, maakt analyses, maar het echte bouwen van de woningen die nodig zijn voor de Almeerse bevolking blijft maar achterwege. De SP heeft een motie ingediend waarin de gemeente wordt opgedragen zo snel mogelijk het leegstaand gemeentelijk vastgoed om te bouwen tot goedkope sociale huurwoningen. Hierdoor kunnen we op korte termijn een aantal inwoners van Almere een veilige en betaalbare woonplek aanbieden. De PVV steunde ons voorstel niet. Volgens

die partij hebben we voldoende goedkope en sociale huurwoningen in Almere. Dat geeft toch te denken, als je je realiseert dat er hier in Almere een wachtlijst is van zeven tot acht jaar voor dergelijke woningen! Zelfs een motie waarin de gemeente wordt verzocht met de woningcorporaties GoedeStede en Ymere om de tafel te gaan en betere huurafspraken te maken via de minimakorting, kon niet rekenen op de steun van de PVV.’

De PVV stemt in Almere zelden mee als de SP voorstellen doet om het leven van de bewoners met een laag inkomen te verbeteren. Zo stemde de PVV onder meer tegen onze plannen om slechte bewindvoerders aan te pakken, de aanvraag voor ondersteunende maatregelen voor mensen te vereenvoudigen en oneerlijke boetes voor bijstandsgerechtigden te herzien.

PVV DEN HAAG: GEEN SOCIALE WONINGBOUW

Ook de PVV in de gemeenteraad van Den Haag klaagt volgens fractievoorzitter Bart

van Kent veel over de opvang van vluchtelingen. Tegelijkertijd blijkt de de partij helemaal niets te moeten hebben van sociale woningbouw. Hier hetzelfde verhaal als in Almere: een keihard ‘nee’ tegen elk voorstel van de SP.

Dankzij de SP gaat Den Haag bekijken hoeveel dure corporatiewoningen onder de ‘liberalisatiegrens’ kunnen worden gebracht. Een aantal woningcorporaties, waaronder Haag Wonen, wil op deze manier het aantal betaalbare huurwoningen vergroten. De PVV stemde tegen dit voorstel.

Corporatie Staedion heeft aangegeven meer sociale huurwoningen te willen bouwen. Het verzoek van de SP om na te gaan welke gemeentelijke grond hiervoor in aanmerking zou kunnen komen kreeg wel steun van een meerderheid van de gemeenteraad, maar niet van de PVV. De partij van Wilders was zelfs tegen ons voorstel om te onderzoeken welke leegstaande gebouwen van de gemeente omgebouwd zouden kunnen worden tot sociale huurwoningen.

tingontduiking door multinationals. Maar ook het gegraai door politici kan op zijn goedkeuring rekenen. Toen de SP op 22 juni voorstelde om twee ton die de Tweede Kamer heeft voor ‘loopbaanbegeleiding’ van Kamerleden te besteden om gewone mensen in de WW aan het werk te helpen, stemde de PVV opmerkelijk genoeg tegen.

EERLIJKER DELEN? DE PVV STEM TEGEN

Een motie van de SP om mensen met hoge inkomens meer belasting te laten betalen – en mensen met een lager inkomen minder (4 februari 2015); of om grote vermogens een eerlijker belasting te laten betalen (11 maart); ons voorstel om een miljonairsbelasting in te voeren (17 september): het stuit allemaal op een ‘nee’ van de PVV. Hier verradert Wilders opnieuw zijn ware aard en blijkt hij weer een rasechte VVD’er.

WILDERS WEIGERT STEEDS ONS TE STEUNEN

Oplossen van problemen van mensen met schulden (25 mei 2015); aanpak-

ken van loverboys en huiselijk geweld (4 juni); kleinere klassen in het basisonderwijs (10 juni); extra steun voor gezinnen met kinderen die opgroeien in armoede (2 december); sociale werkvoorzieningen behouden (17 november); nutteloze sollicitatieplicht voor ouderen afschaffen (2 december). Wilders weigert telkens weer om onze voorstellen te steunen.

GEEN STEUN VOOR DERADICALISERING

Wilders wil niet dat vluchtelingen naar Nederland komen, maar steunt evenmin een voorstel van de SP om opvang in de regio veilig te stellen (29 april 2015). We moeten radicalisering in ons eigen land aanpakken, maar Wilders steunt de SP niet als we een goed programma willen opzetten voor deradicalisering (28 januari 2015). Zelfs een onderzoek naar succesvolle deradicalisering (17 december) mogen we niet starten.

GEEN RECHT VOOR GEWONE MENSEN

Gewone mensen die hun recht zoeken hoeven niet op de hulp van de PVV te rekenen. Een motie van de SP om mensen met een laag inkomen hulp te bieden bij een Juridisch Loket (14 april 2015) is door Wilders verworpen. Evenals ons voorstel om slachtoffers en nabestaanden meer spreekrecht te geven (27 mei). Hij verdedigt wel dat grote bedrijven deals kunnen sluiten met overheden, zonder tussenkomst van de rechter (9 april).

GEEN WONING VOOR HENK EN INGRID

Wilders zegt dat hij het oneerlijk vindt dat vluchtelingen een woning krijgen, terwijl ‘Henk en Ingrid’ op de wachtlijst staan. Maar een motie van de SP om te stoppen met de verdere liberalisering van de woningmarkt en met de verkoop van sociale huurwoningen (2 september en 8 oktober 2015) steunde hij niet. Ook als de woningnood hoog is, moeten corporaties volgens de PVV een flinke verhuurdersheffing blijven betalen (2 september).

SPAANSE VERKIEZINGEN

PODEMOS WACHT MOGELIJK ZWARE BEPROEVING

Tekst: Tijmen Lucie Foto: J. Luis Cuesta / Hollandse Hoogte©

Podemos voorman Pablo Iglesias (midden)

Bij de Spaanse parlementsverkiezingen van 20 december kwam het modern-linkse Podemos als winnaar uit de bus. Grote verliezers waren de regerende conservatieve Partido Popular en de sociaal-democratische PSOE. Dick Nichols, correspondent in Barcelona, over het succes van Podemos en de uitdagingen voor een linkse regering in Spanje.

› **Podemos is een jonge partij, waar komt het succes vandaan?**

‘De opkomst van Podemos is alleen te begrijpen als je de vele facetten van de crisis in Spanje in ogenschouw neemt. Podemos geeft uitdrukking aan de woede en afkeer die miljoenen mensen, vooral jongeren, voelen ten opzichte van het Spaanse en Europese establishment. Gepaard aan een diepgevoelde wens om de economie, de staatsinrichting en de overheidsinstellingen radicaal te herzien. Die woede kent vele oorzaken. Om te

beginnen de economische crisis. Die heeft in Spanje 4,78 miljoen mensen werkloos gemaakt, gezorgd dat het gemiddelde loon even hoog is als in 2001, de armoede tot ongekende hoogte laten stijgen (in 2014 dreigde 29,2 procent van de bevolking buiten de maatschappelijke boot te vallen) en een kwart miljoen jongeren ertoe gebracht hun heil in het buitenland te zoeken.

En nu zou er sprake zijn van economisch ‘herstel’. Maar dat voltrekt zich in een context waarin het aandeel van lonen in het nationaal inkomen het laagste punt heeft bereikt sinds 1960, 92 procent van de nieuwe arbeidscontracten geen enkele zekerheid biedt en Spanje samen met Letland de hoogste inkomensongelijkheid kent van Europa. Tussen 2008 en 2011 zijn de inkomens van de tien procent armste Spaanse huishoudens gemiddeld met 13 procent gedaald. Tussen 2008 en 2015 zijn meer dan 600.000 huizenbezitters hun huis uitgezet wegens

betalingachterstanden. In 2015 waren er 770.000 huishoudens die nog geen euro aan inkomsten hadden. In het huidige Spanje kun je fulltime werken en nog steeds niet rondkomen – niet zo gek, als je bedenkt dat het salaris van 5,9 miljoen werknemers onder het zogenaamde minimumloon van € 655,20 ligt.

Zet daartegenover dat de Spaanse banken 51,3 miljard euro hebben ontvangen, als reddingsoperatie, en dat het land jaarlijks ook nog eens meer dan 50 miljard euro misloopt door belastingontwijking van het grote bedrijfsleven en de superrijken. Tegelijkertijd is er fors bezuinigd op sociale voorzieningen, zoals de gezondheidszorg en het onderwijs, en is Spanje in 2011 door de Europese Commissie gedwongen om in de grondwet op te nemen dat het terugbetalen van schulden een begrotingsprioriteit is waarover niet te onderhandelen valt.

Daar komen dan nog de vele corrup-

tieschandalen bij, waarin vooral politici van de regerende conservatieve Partido Popular (PP) zijn verwickeld, maar ook bijvoorbeeld de zuster van koning Felipe. En vlak tot slot de nog altijd niet opgeruimde erfenissen van het tijdperk van de Franco-dictatuur niet uit. De meest prangende daarvan is dat de PP en de sociaaldemocratische PSOE het recht op zelfbeschikking weigeren te erkennen van de historische naties die samen de Spaanse staat vormen, met name de Catalanen, de Basken en de Galiciërs. Die crisis heeft een kookpunt bereikt en raakt de kern van het politieke conflict in Spanje.

Al deze afzonderlijke crises hebben vanaf 2011 geleid tot de opkomst van omvangrijke protestbewegingen. Van de opstand van de *indignados* (verontwaardigden) tegen de corruptie en voor ‘echte democratie’, de beweging tegen de gedwongen uithuiszettingen en verschillende ‘protestgolven’ tegen bezuinigingen tot de Catalaanse onafhankelijkheidsbeweging die 2 miljoen demonstranten op de been bracht. Zonder deze enorme sociale onrust zou Podemos er niet geweest zijn. Het doel van de partij is om vanuit de regeringspositie de Spaanse staat radicaal democratisch te herschikken.

› **Waarom haalde Podemos zo’n goed resultaat bij de afgelopen Spaanse parlementsverkiezingen?**

‘Er zijn drie redenen waarom Podemos – en de lijstverbindingen die de partij in een aantal kiesdistricten aanging – de grootste winst boekte op 20 december. Ten eerste kreeg Podemos de steun van voormalige PSOE-stemmers die boos waren vanwege het bezuinigingsbeleid tijdens de PSOE-regeringsperiode (van 2004 tot 2011, –red.). Ten tweede omdat het merendeel van de jongeren op Podemos stemde. En ten derde – en dat is de belangrijkste reden – kreeg Podemos veel steun in alle regio’s waar de nationale kwestie een belangrijke rol speelt, vanwege de steun voor een federaal Spanje en voor het recht op zelfbeschikking, in het bijzonder in Catalonië.

Dit waren de eerste landelijke verkiezingen ooit waarbij een landelijke Spaanse partij die zich ondubbelzinnig uitsprak voor het nationale recht

UITSLAG SPAANSE PARLEMENTSVERKIEZINGEN 20 DECEMBER 2015

Partij of coalitie	Percentage stemmen	Aantal stemmen	Zetels
PP	28,72	7.215.752	123
PSOE	22,01	5.530.779	90
Podemos*	12,67	3.182.082	42
Ciudadanos	13,93	3.500.541	40
Catalunya Sí que es Pot) [Catalonië]*	3,69	927.940	12
Commitment-Podemos [Valenciaanse gemeenschap]*	2,67	671.071	9
ERC [Catalonia]	2,39	599.289	9
Democràcia i Llibertat [Catalonië]	2,25	565.501	8
In Tide [Galicië]*	1,63	408.370	6
PNV [Baskenland]	1,20	301.585	6
IU-UP	3,67	923.133	2
EH Bildu [Baskenland, Navarra]	0,87	218.467	2
CC [Canarische Eilanden]	0,33	81.750	1
*Gecombineerde resultaten van Podemos en coalities waar zij deel van uitmaken	20,67	5.189.463	69

op zelfbeschikking meer dan 20 procent van de stemmen behaalde. De belangrijkste motor achter het succes van Podemos was dat de partij de agenda van de verkiezingscampagne wist te bepalen, mede dankzij Pablo Iglesias’ overwinning bij het eerste televisiedebat en de mobiliserende stijl van campagnevoeren.’

› **Hoe schat u de kansen in op een linkse PSOE-Podemos-regering?**

‘Nogal klein. Terwijl het na de verkiezingen gaat over welke coalitie van partijen een regering gaat vormen, is de cruciale onderliggende strijd of Podemos of de PSOE de leidende partij op links is nog onbeslist. PSOE-leden en -stemmers zouden, volgens de meeste peilingen, het liefst een regering zien van PSOE en Podemos. Maar oud-PSOE-premiers en -ministers, regionale bestuurders (de ‘baronnen’) en niet te vergeten het volledige Spaanse en Europese establishment, raken al in paniek bij de gedachte aan een regering waarin Podemos enige invloed heeft. “Je wilt niet weten hoe we op dit punt door Brussel onder druk gezet worden”, vertelde een anonieme PSOE-partijfunctionaris aan de Spaanse media. Toch moet de PSOE – die bij de laatste peilingen al achter lag op Podemos – op zijn minst de schijn ophouden dat er wordt onderhandeld met de rivaal. Helemaal nu Podemos het publieke

debat heeft gehaald met een voorstel voor een ‘regering van verandering’, van PSOE, Podemos en IU (Verenigd Links).

PSOE heeft weinig opties. Met de huidige zetelverdeling is er geen enkele andere meerderheid mogelijk dan die welke de elites niet kunnen verdragen: een PSOE-Podemos-IU-coalitie, gesteund doordat ten minste enkele nationalistische partijen bereid zijn een stap terug te doen.

De PSOE kan geen linkse coalitieregering accepteren op Podemos’ voorwaarden. Ten eerste omdat dan het recht op zelfbeschikking van de regio’s erkend zou worden, maar ook omdat antibezuinigingsbeleid onbespreekbaar is voor het establishment. Het mogelijk maken van een PP-regering, door zelf af te zien van regeringsdeelname, staat ook niet ter discussie. Dat zou immers ingaan tegen alles wat de partij tijdens de verkiezingscampagne gezegd heeft en er bijna zeker toe leiden dat de PSOE de Spaanse tegenhanger van het Griekse PASOK wordt. Nieuwe verkiezingen zijn ook niet aantrekkelijk, vanwege de angst door Podemos voorbijgestreefd te worden.

Er zijn nu onderhandelingen gestart met alle belangrijke partijen behalve de PP en de twee Catalaanse partijen. PSOE-leider Pedro Sánchez probeert nu een centrumalliantie te vormen

rondom PSOE's 'Programma voor een progressieve en hervormingsgezinde Regering': een slap aftreksel van Podemos' voorstel 'Regering van verandering', maar met ogenschijnlijk genoeg progressief en volks geluid om het Podemos zo moeilijk mogelijk te maken om zich ertegen te verzetten.

PSOE staat nu voor de uitdaging om enerzijds de Spaans-nationalistische anti-Podemos-partij Ciudadanos zover te krijgen om de scherpste anti-werknemer en neoliberale randjes van haar programma los te laten en anderzijds Verenigd Links te lijmen met sociaal beleid en vage toezeggingen over een 'federaal Spanje'. Als Sánchez daarin slaagt, kan hij de druk op Podemos opvoeren om toe te treden tot zijn 'progressieve' regering, of die in elk geval niet te blokkeren. Podemos heeft vooralsnog elke coalitievorming met Ciudadanos afgewezen.

Als de PSOE er na al het ritselen en regelen niet in slaagt om een regering te vormen, dan zal erop worden ingezet om Podemos neer te zetten als 'spelbrekers', die 'feitelijk de PP in de kaart spelen' en 'bondgenoten van de separatisten' zijn. Dat zou de PSOE meer ruimte geven om af te zien van regeringsdeelname en zo een regering van PP of PP en Ciudadanos mogelijk te maken, of zelfs vervroegde verkiezingen aan te gaan. Het is moeilijk voor te stellen dat Podemos voor deze druk zal zwichten, dan zou de partij immers enorme politieke concessies moeten doen, maar toch kan deelname of gedoogsteun aan een coalitie met de PSOE niet volledig worden uitgesloten. Die beslissing zal sterk bepaald worden door het politieke klimaat op dat moment.'

› **Wat zullen de grootste nationale en internationale uitdagingen zijn voor een linkse regering? Hoe zullen de Spaanse en Europese elites reageren?** 'Als zo'n regering vooral het Podemos-programma zou willen uitvoeren, en niet dat van de PSOE, zou de vijandige houding van de Europese Commissie en de Eurogroep van ministers van Financiën uit de eurozone, alsmede de afkeer en chantage van de Spaanse en wereldwijde economische en financiële belangen de grootste uitdaging vormen. De staatsschuld ligt net onder de 100 procent van het bbp.

Dick Nichols is Europees correspondent voor het Australische radicaal-linkse *Green-Left Weekly*. Hij doet verslag van de politieke ontwikkelingen in Spanje op sp.nl/ZZr en sp.nl/ZZH

Dat zou de economie kwetsbaar kunnen maken voor een sterke toename van de Spaanse staatsschuld alsook voor dreigementen van de ECB om de liquiditeit van het Spaanse banksysteem, dat pas sinds kort weer enigszins hersteld is, te beteugelen. Het Podemos-programma bevat voorstellen voor een meedogenloze aanpak van belastingontduiking, een progressieve inkomstenbelasting, vermogens- en erfbelastingen, het dichten van mazen in de wet waarmee belasting wordt ontweken, belastingheffing op financiële transacties en een speciale bankenbelasting om de miljarden van de reddingsoperaties terug te halen. Ook wil Podemos de grondwetswijziging over de staatsschuld terugdraaien, de huisuitzettingen stoppen, het minimumloon optrekken tot € 800, 'arbeidsmarkthervormingen' herroepen en een basisinkomen invoeren voor gezinnen met geen of weinig inkomsten. Verder wil Podemos de pensioenleeftijd op 65 houden, de pensioenen indexeren, de staatsschuld doorlichten, opnieuw onderhandelen over het tijdschema van de Europese Commissie voor het terugdringen van het overheidstekort en de geredde private bank Bankia een publieke bank maken. Het is niet moeilijk voor te stellen hoe de elites op zulke voorstellen reageren, vooral gezien de Europese dimensie (waaronder een sociaal manifest voor de ECB).

De andere grote kwestie die onherroepelijk tot conflicten zal leiden betreft het recht op zelfbeschikking voor de Spaanse deelstaten. In het huidige Europa van vele naties zonder eigen

staat, sprong de toenmalige voorzitter van de Europese Commissie, José Manuel Barroso, een gat in de lucht bij de uitslag van het Schotse referendum over onafhankelijkheid en kookte de Franse premier Manuel Valls van woede toen de nieuwe premier van Corsica het regionale parlement in het Corsicaans toesprak. Elke erkenning van het democratische recht op zelfbeschikking zou enorme problemen creëren voor de staatkundige organisatie die door het establishment als onveranderlijk beschouwd wordt. Kortom: de onverzettelijkheid waarmee de elites vasthouden aan hun visie en spelregels voor Europa zal per definitie botsen met een Podemos-achtige linkse regering. Zelfs het slappe aftreksel dat de PSOE voorstelt zal tot hevige confrontaties met Brussel leiden, aangezien de Europese Commissie onlangs nog eens voor 8,6 miljard bezuinigingen heeft opgelegd aan de overheidsuitgaven voor 2016.'

› **Wat kan Podemos leren van de ervaringen van Syriza in Griekenland?**

'Ik kan zo al minstens vier belangrijke lessen bedenken. Ten eerste dat je tegenstander in de strijd tegen bezuinigingen bijzonder machtig en dodelijk ernstig is, totaal immuun voor argumenten die zijn gebaseerd op redelijkheid, logica of feiten – alleen te temmen door de prijs voor zijn agressiviteit zo hoog te maken dat hij wel moet inbinden. Ten tweede dat als er niet binnen afzienbare tijd uitzicht is op het terugdraaien van bezuinigingen op Europees niveau, voor de Zuid-Europese landen uit de euro stappen wellicht de minst kwade optie is, ondanks alle te voorziene problemen. Die optie begint nu eindelijk onderwerp te worden van een breder publiek debat. Ten derde dat een linkse regering niet als een 'gewoon' bestuur kan gaan regeren, maar aanhangers nodig heeft die snappen wat er op het spel staat en voldoende georganiseerd zijn om mensen te kunnen mobiliseren om het beleid te verdedigen en verbeteren. Ten vierde: de Grieken stonden in feite alleen tegenover de Europese machthebbers. Er dient sprake te zijn van veel sterkere solidariteit – vooral tussen de werknemers uit Noord- en Zuid-Europa.'

ECONOMISCHE MYTHES VERDUISTEREN ZICHT OP ALTERNATIEVEN

Tekst: Herman Beekers

Economie is te belangrijk om aan economen over te laten; vorm zelf je oordeel. Dat was de grondgedachte achter 51 Mythes over wat goed zou zijn voor de economie van oud-politica en journalist Mirjam de Rijk. 51 Mythes is gebaseerd op een serie artikelen van haar hand in de Groene Amsterdammer, afgesloten met een debattenreeks in Pakhuis de Zwijger.

Economie klinkt als exacte wetenschap, zoals astronomie. Maar het is in werkelijkheid eerder sociologie: een gedragswetenschap waarin getallen en wetmatigheden betrekkelijk zijn. De mythes betreffen al die economische stellingen die in werkelijkheid meningen of wensdromen zijn en die veel te klakkeloos worden overgenomen door politici, opiniemakers en belangenbehartigers. ‘Lastenverlichting zorgt voor werkgelegenheid’, ‘we moeten bezuinigen want de staatschuld is te hoog’, ‘de vergrijzing is niet te betalen’ – Mirjam de Rijk weet deze stellingen niet alleen in twijfel te trekken, ze haalt ze meestal ook kundig onderuit, en creëert daarmee broodnodige ruimte voor alternatieve ideeën.

De mythes zijn verdeeld in hoofdstukken (over wat economie is; over werk en werkloosheid; over de markt en de overheid; over ongelijkheid; over de crisis; over Griekenland en de eurocrisis) en elk hoofdstuk wordt afgesloten met ‘een andere kijk’.

BREDE TEGENBEWEGING

De 51 mythes zijn geen toevallige verzamelingen en gaan ook niet over de toevallige expertise van Mirjam de Rijk. Het gaat om 51 uitingen van de ‘neoklassieke’ stroming in de economie, die wereldwijd overheerste in de afgelopen decennia. Deze pleit voor meer markt (en dus privatisering en deregulering), minder overheid (en dus minder belastingen en sociale voorzieningen), loonmatiging (en dus hogere winsten) en flexibilisering (dus

Mirjam de Rijk
51 Mythes over wat goed zou zijn voor de economie
Uitgeverij Nieuw Amsterdam

minder werknemersrechten en ontslagbescherming). De crisis die het resultaat is van dit economisch beleid willen de neoklassieken – hun politieke vrienden heten ‘neoliberalen’ – te lijf gaan met meer van hetzelfde. Het verzet tegen de neoliberale politiek neemt wereldwijd toe, óók onder economen, zelfs bij instituten als het IMF en de OESO. Oude en nieuwe stromingen in de economische wetenschap oogsten steeds meer belangstelling. Zoals de leer van Keynes, waarmee de vorige grote crisis in de jaren dertig werd bestreden: geen bezuinigingen in tijden van crisis, maar juist extra overheidsinvesteringen. En de theorie van Marx, die benadrukt dat de belangen van de werkende mensen lijnrecht tegenover die van het kapitaal staan. Mirjam de Rijk is geen uitvinder van deze kritiek, maar zet die op een begrijpelijke, leesbare manier op een rijtje voor de beginnende en gevorderde lezer. Zij sluit haar boek af met een overzicht voor ‘Verder lezen’, met verwijzingen naar bijvoorbeeld Thomas Piketty, vader en zoon Skidelsky, Tomáš Sedláček, Wolfgang Streeck en vele anderen. In haar dankwoord geeft zij krediet aan Nederlandse economen die ook wij tot onze bondgenoten rekenen: Paul de

Beer, Alfred Kleinknecht, Robert Went, Rens van Tilburg, David Hollanders, de mensen van Follow the Money en De Correspondent. De Rijk maakt duidelijk dat ze het woord voert vanuit een brede tegenbeweging, en waar je die kunt vinden. Een heel andere houding dan die van haar partijgenoot Jesse Klaver, die in zijn niemendalletje ‘De mythe van het economisme’ (september 2015) vrolijk grasduint in inzichten van deze tegenbeweging, maar het doet voorkomen alsof hij het allemaal zelf bedacht heeft en in zijn eentje strijd voert tegen zijn zelf benoemde vijand: het ‘economisme’.

PREDISTRIBUTIE

Voor de geoefende deelnemer aan economische discussies brengt Mirjam de Rijk geen groot nieuws, maar wel een helder overzicht van de richtingstrijd. Zeer leeswaardig voor wie zich als nieuwkomer in de economie wil verdiepen. Ook voor mij had ze nog een aardige eye-opener: in de strijd tegen ongelijkheid hoeven we niet alleen te kijken naar de overheid die voor herverdeling van inkomen moet zorgen via belastingmaatregelen en wetgeving. Mirjam de Rijk betoogt dat sterke vakbonden een belangrijke rol kunnen spelen in ‘predistributie’ van de welvaart: een gelijkmatiger loonverdeling in de bedrijven en beperking van de zelfverrijking aan de top, bijvoorbeeld door bestuurders onder de cao te brengen. Daarnaast is van groot belang dat de vakbeweging succesvol strijd voert tegen de alsmaar voortdurende loonmatiging. De lage lonen (en het steeds kleinere aandeel van de lonen in de opbrengst van de productie) remmen de binnenlandse consumptie en de omzet van het mkb en zijn slecht voor de productiviteit en innovatie. Bovendien moet de inflatie nodig naar de 2 procent, nietwaar? In plaats van elke maand 60 miljard ECB-euro’s naar banken, overheden en beleggers te sluizen, kan dat geld beter in huishoudportemonnees belanden. Dat zal de binnenlandse vraag veel meer goed doen.

‘DE ECONOMISCHE WETENSCHAP IS NIET WAARDEVRIJ’

Tekst: David Hollanders Foto: publiek domein CC

Econoom Irene van Staveren schreef een proefschrift over een Aristotelisch perspectief op de economische wetenschap en doet momenteel onderzoek naar bankcultuur en de filosofische grondslagen van de economie. Haar benadering verschilt van die van de dominante neoklassieke benadering. Ethiek en economie hebben alles met elkaar te maken en in Van Staverens onderzoek wordt deze koppeling expliciet gemaakt.

› **Uw proefschrift is getiteld *Caring for Economics – an Aristotelian perspective*. Wat houdt het Aristotelische perspectief in?**

‘Ik heb me geconcentreerd op één boek van Aristoteles, de Deugden-ethiek. Aristoteles (384-322 voor Christus) stelde dat mensen om meerdere redenen het goede doen. Ten eerste om erbij te horen – een sociaal motief. Ten tweede om de eigen talenten te ontwikkelen en deze in te zetten voor de maatschappij – een Bijbels motief. Ten derde zijn er nog de strebers – zij zijn op zoek naar status. Volgens Aristoteles maakt het daarbij niet uit waarom mensen het goede (willen) doen.

Aristoteles stelde verder dat er geen algemeen bepaalbare wetten of regels zijn, maar dat deze afhangen van de context. Een bekend voorbeeld is het leugentje om bestwil, bijvoorbeeld het antwoord op de vraag of iemand een mooi kledingstuk aan heeft. Inmiddels is het spreekwoord dat de waarheid in het midden ligt. Bij Aristoteles ligt de deugd in het midden, en deze vind je via een proces van vallen en opstaan. Aristoteles gaf zelf het voorbeeld van moed. Moed bevindt zich tussen lafheid en overmoed. Als er een vijandig leger aankomt, is achter een boom kruipen laf, maar alleen onverschrokken ten aanval trekken is overmoedig. Moraal wordt dus bepaald door de context,

niet door God of gebod. Aristoteles reikt zorgethiek aan als ethisch fundament. Zorg ontstaat daar waar mensen persoonlijk verantwoordelijkheid nemen voor een situatie waar ze niet zelf voor verantwoordelijk zijn. Net zoals andere deugden is zorg contextueel. In mijn proefschrift vormt zorgethiek als ethisch beginsel in de economie de rode draad.

De mens is volgens Aristoteles een sociaal wezen en de sociale context dwingt hem om het goede te doen. Dat geldt mijns inziens vaak ook voor markttransacties. Wie in een markttransactie liegt, schaadt bijvoorbeeld de eigen reputatie. Maar dat laat ook meteen zien dat markten bepaalde normen en waarden nodig hebben. De achttiende-eeuwse Schotse econoom Adam Smith wees daar ook al op. In markt-interacties moet je betrouwbaar zijn, moet je luisteren naar de ander en moet je contact maken. Maar dit sociale aspect van markten wordt in economische tekstboeken niet besproken. Tekstboeken botsen hier dus met Aristoteles en Smith.’

› **Kunt u nader ingaan op de normatieve kaders van de economische wetenschap?**

‘De economische wetenschap stelt zich tegenwoordig voor als waarde-vrij. Terwijl de economische wetenschap wel degelijk een ethische grondslag heeft, maar zonder dat van zichzelf te erkennen. Economen gaan er doorgaans vanuit dat mensen zoveel mogelijk eigen behoeften (moeten) bevredigen (ook wel nutsmaximalisatie genoemd). De evaluatiecriteria daarbij zijn efficiëntie en welvaart. Efficiëntie kan leiden tot perverse situaties. Als één persoon alles bezit, dan is dat volgens economen een efficiënte uitkomst (elke herschikking, hoe sociaal ook, maakt namelijk dat er een persoon op achteruitgaat en dat is degene die alles bezit). Veel economen

weten dat niet, of willen het niet weten. Zij scheiden ethiek van wetenschap. Ethiek wordt dan vervolgens beperkt tot een verzameling normatieve afspraken. Dat is onmogelijk. Zoals Keynes al stelde: *economics is a moral science.*’

› **Wat zijn alternatieve normatieve kaders?**

‘Filosoof Amartya Sen stelt een ander principe tegenover efficiëntie, namelijk dat vooruitgang vooral zwakkeren moet helpen. En filosoof Rawls stelde dat inkomensverschillen op zich niet erg zijn zolang de inkomensverdeling maar ten goede komt aan het algemeen belang. Verder is een Aristotelisch perspectief de zorgethiek, waar ik al eerder aan refereerde. Zorg kan op meerdere manieren worden gefundeerd en verklaard. Zorg kan voortkomen uit een verantwoordelijkheid voor een ander, omdat je je verbonden voelt met die ander. Verder kan zorg ontstaan uit de intrinsieke wens om het goede te doen, of om te doen wat binnen je vermogen ligt. En tot slot kan zorg voortkomen uit de poging om de relatie goed te houden.’

› **U bent lid van het Sustainable Finance lab (SFL). Wat is dit voor organisatie en wat beoogt deze?**

‘Het SFL is rond 2010 opgericht. Het is een denktank bestaande uit economen en academici. De doelstelling is drieledig. Ten eerste willen we een stabiele financiële sector; banken moeten dus niet de hand ophouden bij de staat. Ten tweede is het doel een financiële sector die dienstbaar is aan de reële economie, in plaats van geld te verdienen met geld. De derde doelstelling is een duurzame financiële sector.

Een thema waar wij veel onderzoek naar doen en aandacht voor vragen is duurzame energie, omdat Nederland op dit vlak enorm achterloopt in Europa en omdat financiering hierbij

Aristoteles reikt zorgethiek aan als ethisch fundament. Zorg ontstaat daar waar mensen persoonlijk verantwoordelijkheid nemen voor een situatie waar ze niet zelf voor verantwoordelijk zijn.

een belangrijke rol speelt. Pensioenfondsen financieren nu bijvoorbeeld veel fossiele bedrijven, zoals oliemaatschappijen. Dat moet veranderen. De grens waarbinnen klimaatverwarming nog beheersbaar is, is volgens de meeste deskundigen maximaal twee graden. Maar als alle voorraden op de balans van gas- en oliemaatschappijen verbruikt worden, dan wordt die grens al overschreden. Als we de twee-gra-dengrens hanteren moet minstens een derde van de voorraden onder de grond blijven. Daar zijn dus grote financiële belangen mee gemoeid.’

› **U bent medeondertekenaar van een oproep uit 2011 van het SFL om het eigen vermogen van banken te verhogen tot 12-15 procent (momenteel 3-4 procent). Waarom riep u daartoe op? En hoe beoordeelt u in dat verband de uitkomsten van het rapport van de commissie-Wijffels**

(2013) dat voorziet in een minieme verhoging van het eigen vermogen?

‘Omdat er een keiharde lobby is tegen verhoging van het eigen vermogen, mogen we al blij zijn dat de eisen waaraan banken moeten voldoen een beetje omhoog zijn gegaan. Met name de Nederlandse Vereniging van Banken (NVB) heeft een sterke lobby. Er worden daarbij door de bancaire sector steeds oneigenlijke argumenten gebruikt. Bankiers hebben het bijvoorbeeld over eigen vermogen als ‘dood kapitaal’ – maar dat geld kan een bank wel degelijk uitlenen. Politici zijn helaas erg gevoelig voor deze lobby.’

› **In een artikel in ESB (2014) – geschreven met Rens van Tilburg – stelt u dat bankmedewerkers de klant wel centraal willen stellen maar dat de bankcultuur hen dit belet. Wat houdt die cultuur in?**

‘Mijn eigen onderzoek gaat inderdaad over de bankcultuur onder ‘gewone’ bankmedewerkers. Met het morele kompas van de gemiddelde bankmedewerker is niets mis. Hij wil de klant niet oplichten en hij wil niet dat de bank omvalt. Hij wil wel het goede doen en hij schaamt zich kapot over wat de top allemaal wel niet heeft misdaan. Denk bijvoorbeeld aan de Libor-fraude of aan het misbruiken van klantgegevens.

Daarnaast is er een achterhaald human resource management-beleid. Er wordt nog altijd gestuurd op targets. Maar klanttevredenheid zegt niets over het krediet van de klant over tien jaar. Targets creëren tunnelvisie; wat verder op je pad komt, negeer je. Daar moeten we vanaf.’

› **In dit verband heeft een beweging van universitaire onderzoekers en docenten (ReThink) kritiek geuit op de onderwijs- en onderzoekspraktijk in Nederland. Deelt u deze zorgen?**

‘Ja, de negatieve uitwerking van targets zie je ook terug op de universiteit. Dit wordt versterkt doordat veel medewerkers een tijdelijk contract hebben. Dat werkt onwenselijk gedrag in de hand, door te willen ‘scoren’ in de Amerikaanse wetenschappelijke tijdschriften, of door studentenevaluaties te manipuleren door bijvoorbeeld de tentamenvragen min of meer van tevoren te verstrekken. Het ‘rendementsdenken’ holt uiteindelijk het wetenschappelijke vak uit.’

Foto: Eric Brinkhorst

Irene van Staveren is sinds 2010 hoogleraar economie aan de Erasmus Universiteit Rotterdam. Momenteel doet zij onderzoek naar bankcultuur en de filosofische grondslagen van de economie. Van Staveren is tevens lid van de denktank Sustainable Finance Lab (SFL).

MILJONAIRSBELASTING IS RECHTVAARDIG

Tekst: Rob Mollink

Vanwege de toenemende economische ongelijkheid in Nederland wil de SP een miljonairsbelasting en een vermogenswinstbelasting invoeren. Deze voorstellen zijn rechtvaardig. Want de rijkste Nederlanders zijn de afgelopen jaren alleen maar rijker geworden, terwijl de financiële problemen voor de armste Nederlanders verder toenemen.

Een veelgebruikte manier om ongelijkheid te meten, is de gini-coëfficiënt. Volgens deze maatstaf is de Nederlandse inkomensongelijkheid al lange tijd stabiel op een vrij laag niveau. Nemen we echter andere manieren om de inkomensverschillen te meten, dan verdwijnt dit beeld van een egalitaire samenleving als sneeuw voor de zon. Een bestuurder van een van de honderd best betalende ondernemingen van Nederland moest in 1990 bijna twee weken werken om het minimumloon te verdienen. In 2011 was één week genoeg.¹ Ook wanneer we kijken naar de inkomens van de minima en van de tien procent meest verdienenden, dan zijn de verschillen fors toegenomen. Terwijl de hoogste inkomens meer koopkracht hebben dan ooit tevoren, zijn de tien procent minst verdienende huishoudens sinds de jaren tachtig bijna een derde van hun reëel besteedbare inkomen kwijtgeraakt.² De berekeningen over de inkomensongelijkheid zijn zelfs nog vertekend, omdat inkomsten uit de verkoop van aandelen en obligaties niet worden meegenomen.³ Met de vermogensongelijkheid is het nog erger. Tien jaar terug hadden de tien procent rijkste Nederlanders 56 procent van al het vermogen in handen. In 2013 is dit percentage gestegen naar 66. De 'onderste' zestig procent Nederlanders bezat in 2010 nog 2 procent van al het vermogen en in 2013 nog maar 1 procent. Volgens onderzoek van professor Bas van Bavel is de vermogensverdeling in Nederland dan ook op het niveau van dat in de Verenigde Staten, dat bekendstaat als de meest ongelijke in de westerse wereld.⁴

De gevolgen van ongelijkheid zijn groot. Volgens econoom Thomas Piketty, aan wie we de hernieuwde interesse in ongelijkheid grotendeels te danken hebben, ondermijnt ongelijkheid de democratie en de effectiviteit van sociale instituten in een land. In landen met meer ongelijkheid bestaan meer sociale problemen zoals drugsgebruik en diefstal.

WEINIG PROGRESSIEF BELASTINGSTELSEL

Wie denkt dat ons belastingstelsel de verschillen wegwerkt, komt bedrogen uit. Professor Flip de Kam en CBS-onderzoeker Rens Trimp onderzochten de drukverdeling van de belastingen en de sociale premies en kwamen tot de ontdekking dat iedere inkomensgroep rond de veertig procent van het inkomen aan belastingen en premies betaalt. De door rechts vurig gewenste vlaktaks, bestaat dus in feite al.⁵ Het artikel gebruikt gegevens uit 2009. Sindsdien zijn de btw en accijnzen verder verhoogd en is de inkomstenbelasting minder progressief geworden. De kans is dus groot dat lagere inkomensgroepen inmiddels een groter deel van hun inkomen kwijt zijn aan belastingen en premies dan mensen met hoge inkomens.

Maar ook herverdeling van vermogen vindt nauwelijks plaats. Nederland kent een zeer gunstige behandeling van de factor kapitaal. Slechts veertien procent van de totale belastinginkomsten komt uit vermogens en bedrijfswinsten. Gemiddeld in Europa is dat twintig procent. Nederland kent zelfs als enige EU-land een negatieve opbrengst uit belasting op privévermogen.⁶ Vermogen wordt in ons land dus gesubsidieerd, in plaats van belast. Dat komt door onze ruimhartige hypotheekrenteaftrek, die voor de helft in de zakken van de rijkste tien procent Nederlanders terecht komt.

VERMOGENSWINSTBELASTING

De huidige belasting op vermogen, de vermogensrendementsheffing, heeft haar langste tijd gehad. Deze heffing pakt namelijk oneerlijk uit voor

spaarders, die nog geen procent rente op hun spaarrekening halen. De belastingdienst gaat echter uit van een rendement op het vermogen van maar liefst vier procent. Er wordt dus belasting geheven over rente die mensen nooit hebben ontvangen. De grote vermogenden, die hun vermogen vooral in de vorm van aandelen op de beurs hebben uitstaan of in onroerend goed beleggen, halen volgens cijfers van de regering rendementen tot wel acht procent, maar worden slechts over vier procent rendement belast. Een aanzienlijk deel van hun inkomen uit handelen op de beurzen blijft dus onbelast. Oud-PvdA-Europarlementariër Alman Metten berekende dat de rijkste Nederlanders daardoor in vier jaar tijd bijna 15 miljard euro aan belastingvoordeel hebben gehad.⁷

Om een betere balans te krijgen in de belastingdruk op arbeid en op kapitaal introduceert de SP een vermogenswinstbelasting. Hiermee wordt de werkelijke rente of rendement op vermogens belast. De kleine spaarder die een rente van 0,6 procent krijgt, hoeft alleen over deze 0,6 procent rente belasting te betalen. Maar de speculant die bijvoorbeeld acht procent rendement weet te halen, gaat over al dit rendement belasting afdragen.

Verliezen die worden geleden kunnen in het SP-voorstel worden verrekend met toekomstige winsten. Daarnaast wordt een heffingskorting van 200 euro ingevoerd. Wie minder rendement haalt dan 200 euro, betaalt niets. Uitgaande van de huidige rentestanden moet je spaargeld al meer dan 60 duizend euro bedragen om vermogenswinstbelasting af te moeten dragen. Een heel grote groep spaarders hoeft dus geen belasting te betalen.

MILJONAIRSBELASTING

Daarnaast willen we een belasting voor miljonairs invoeren. Huishoudens die een vermogen bezitten van meer dan 1 miljoen euro, gaan over het deel boven het miljoen jaarlijks 1

procent belasting afdragen. Indien het vermogen de 2 miljoen overstijgt, wordt over dit deel van het vermogen 2 procent belasting geheven.

De door het CPB doorgerekende plannen leveren gezamenlijk 4,2 miljard euro op.

Ook in Frankrijk is een miljonairsbelasting ingevoerd, door François Hollande, maar deze verschilt nogal van het SP-voorstel. De Franse miljonairsbelasting wordt namelijk geheven over inkomens hoger dan 1 miljoen euro, in plaats van over het vermogen.

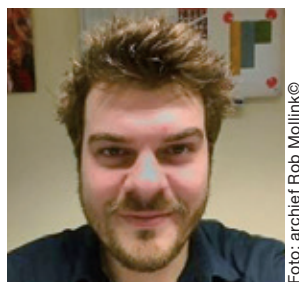
EEN MILJONAIRSBELASTING IS RECHTVAARDIG

De SP heeft geen moeite met rijkdom. Wel met de groeiende armoede onder kinderen en de toename van huishoudens met problematische schulden. Zowel de inkomens- als de vermogensongelijkheid zijn al jaren toegenomen. We hebben meer miljonairs dan ooit, terwijl de belasting op vermogen afneemt.

We zien dit ook terug in de koopkrachtplaatjes van het kabinet. Tijdens deze kabinetsperiode zijn degenen die het meest bezitten er het meest op vooruitgegaan en de laagste inkomens flink op achterstand gezet. Vijfzeventig procent van de uitkeringsgerechtigden kan niet rondkomen van zijn of haar inkomen en twee op de vijf huishoudens lopen achter met de betaling van een of meer rekeningen.⁸

Veel van deze problemen hebben te maken met de afbraak van sociale voorzieningen. Om dit tij te keren, is een bijdrage van het rijkste deel van de bevolking, dat het alweer beter heeft dan voor de financiële en economische crises, hard nodig.⁹

Met de ruim vier miljard die we met de miljonairsbelasting innen, kunnen we maatregelen nemen om het deel van de bevolking dat het zwaarst heeft geleden onder de bezuinigingen wat tegemoet te komen. We kunnen bijvoorbeeld het eigen risico in de zorg afschaffen. Of ervoor kiezen om jaarlijks vijftienduizend huurwoningen extra te bouwen of de verhuur-

Rob Mollink is fractiemedewerker Financiën voor de SP in de Tweede Kamer.

derheffing te schrappen, waardoor corporaties weer gaan investeren. Ook kan het sociaal minimum fors worden verhoogd.

BELASTINGONTWIJKING

Rijke individuen hebben, net als multinationals, mogelijkheden om belasting te ontwijken of te ontduiken. Oud-FIOD-rechercheur Jan van Koningsveld stelt in zijn onderzoek dat Nederland jaarlijks 10 miljard euro misloopt doordat vermogende Nederlanders hun geld stallen in belastingparadijzen zoals de Maagdeneilanden, Seychellen en de Kaaimeilanden. Een hogere belasting op grote vermogens zal die prikkel niet verkleinen. Momenteel wordt echter, door grote internationale druk, in veel belastingparadijzen het bankgeheim afgeschaft en wisselen belastingdiensten gegevens uit. Het ontduiken van belasting wordt hierdoor moeilijker. Bovendien is het weinig aannemelijk dat Nederlanders massaal hun geld ergens anders zullen onderbrengen, gezien de lage belastingdruk op vermogen in ons land. Het effectieve tarief op vermogens bedraagt hier 13,7 procent. In Duitsland is dat 22 procent en in België zelfs 35 procent.

Wel bestaat in Nederland de mogelijkheid om vermogens onder te brengen in een bv. Ontegengesteld kan daardoor belastingafdracht lange tijd worden uitgesteld. Ook kunnen bezitters van een zogenaamde spaargeld-bv op verschillende manieren onder de belastingheffing uitkomen door gebruik te maken van fiscale tegemoetkomingen voor

ondernemers.¹⁰ In december 2015 is een SP-voorstel aangenomen om gaten in de wetgeving die belastingontwijking mogelijk maken, te dichten.¹¹

- 1 *Hoe ongelijk is Nederland*. Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid <http://warrelen/publicaties/publicatie/articuleer/hoe-ongelijk-is-nederland-een-verkenning-van-de-ontwikkelingen-gevolgen-van-economische-ongelijkheid/>
- 2 *Growing Inequalities and their impacts in the Netherlands*. Wiemer Salverda http://www.uva-aias.net/uploaded_files/publications/Netherlands.pdf
- 3 *Inkomensongelijkheid groter dan gedacht*. Jesse Frederik <http://www.ftm.nl/exclusive/rijk-en-onzichtbaar/>
- 4 *Rijkste 1 procent bezit bijna een kwart van alle vermogen*. Volkskrantvolkskrant.nl/economie/rijkste-1-procent-bezit-bijna-een-kwart-van-alle-vermogen~a3633892/
- 5 *De drukverdeling van collectieve lasten*. Rens Trimp en Flip de Kam http://hoadd.noordhoff.nl/sites/7631/_assets/7631d37.pdf
- 6 *Taxation Trends in the EU, 2014 edition*. Eurostat http://ec.europa.eu/taxation_customs/taxation/gen_info/economic_analysis/tax_structures/index_en.htm
- 7 *Inkomen uit vermogen: de grote ongelijkmaker*. Alman Metten <http://www.mejudice.nl/artikelen/detail/inkomen-uit-vermogen-de-grote-ongelijkmaker>
- 8 *Geldzaken in de Praktijk*. Nibud <http://www.nibud.nl/beroepsmatig/geldzaken-in-de-praktijk-2015/>
- 9 *Vermogend Nederland 2015*. Van Lanschot <https://www.vanlanschot.nl/vermogendnederland>
- 10 *Hoe Nederlandse rijkaards out-of-box-2 denken*. De Correspondent <https://decorrespondent.nl/951/Hoe-Nederlandse-rijkaards-out-of-box-2-denken/57213395349-ecd74af4>
- 11 Motie Bashir/Groot <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-34302-98.html>

‘IN ONS STRAATJE’

HENK HOFSTRA: DE RODE BELASTINGHERVORMER

Tekst: Tijmen Lucie Foto: Collectie SPAARNESTAD PHOTO/NA/Anefo/Johan Noske CC-BY

Hendrik Jan Hofstra (1904-1999) is een enigszins vergeten figuur in de Nederlandse parlementaire geschiedenis. Toch is hij een van de grootste belastinghervormers van de twintigste eeuw. Bovendien speelde hij een voorname rol bij de opbouw van de verzorgingsstaat na de Tweede Wereldoorlog.

Nu de discussie over herziening van het belastingstelsel weer actueel is en de noodzaak om arbeid minder en kapitaal meer te belasten van de OESO tot de SP wordt onderkend, is het interessant om terug te kijken op het werk en de idealen van Hendrik Jan Hofstra (1904-1999).

Aan het eind van de oorlog kwam Hofstra via een bridgenvriend in contact met de latere minister-president Willem Drees, tijdens de oorlog de leider van de sociaaldemocraten in de illegaliteit. Drees was na een kort verblijf in het kamp Sint-Michiels-gestel al druk bezig met ideeën over hoe Nederland na de oorlog hersteld en vernieuwd diende te worden. Aangezien de socialisten op financieel en fiscaal gebied expertise tekortkwamen, benaderde Drees Henk Hofstra – die weliswaar geen partijlid was, maar wel bekend stond als een progressief denker, met veel kennis van belastingen.

‘Het moet anders met die belastingen’, zei Drees tegen hem. ‘Wil jij dat voor me uitzoeken?’ Hofstra ging aan de slag en zijn lange nota’s aan Drees mondden uit in het boek *Socialistische belastingpolitiek*, dat hij schreef tijdens de Hongerwinter in een ijskoude kamer.

Revolutionair was dat Hofstra zich in zijn visie op belastingpolitiek openlijk uitsprak voor socialisatie: ‘(...) De Belastingheffing worde openlijk en doelbewust, voor zover zulks mogelijk is, dienstbaar gemaakt aan de socialisatie, alsmede, zolang deze nog niet is voltooid, aan de opheffing van de uit het kapitalistisch stelsel voortvloeiende sociale onrecht-

vaardigheden.’

In het door Hofstra ontworpen belastingstelsel namen de opbrengstbelastingen een belangrijke plaats in. Hij wilde hiermee ‘onbillijk particulier eigendom’ tegengaan. Vooral onbebouwde gronden, rente uit obligaties, groot woningbezit en ondernemingswinsten moesten zwaar belast worden. Het arbeidsloon zou daarentegen het minst worden belast. Opvallend was dat Hofstra speciale verbruiksbelastingen wilde invoeren, specifiek gericht op luxeproducten (tabak, alcohol, dure mode). In deze ethische benadering klonk duidelijk zijn afkeer van het materialisme door. Een afkeer die hij zijn leven lang hield en een paar jaar voor zijn dood in een interview nogmaals herhaalde: ‘Een heleboel productie in onze welvaartsmaatschappij bevordert ons geluk helemaal niet, noch onze gezondheid, noch het welzijn. (...) Vele mensen verteren vandaag wat ze morgen nog moeten verdienen. Ik verafschuw dat gelddenken.’

Zijn socialistische opvattingen stuitten vooral bij de Katholieke Volkspartij (KVP) op veel weerstand. Vandaar dat Hofstra bij de kabinetsformatie van 1952 door de katholieken werd afgewezen als minister van Financiën. In 1956 lukte het Hofstra alsnog om deze functie te bemachtigen, in het vierde kabinet-Drees, maar lang kon hij er niet van genieten. Voortdurend lag de PvdA overhoop met de KVP. Uiteindelijk viel de rooms-rode coalitie in december 1958 over een wetsvoorstel van Hofstra om enkele directe belastingen met een periode

van twee jaar te verlengen. De KVP wilde slechts met een jaar verlengen en werd daarin gesteund door een Kamermeerderheid. Daarop besloten de PvdA-bewindslieden af te treden. Ondanks de korte zittingsduur heeft Hofstra wel het nodige bereikt. Mede dankzij de door Hofstra doorgevoerde bestedingsbeperking herstelde de economie van Nederland zich snel. Zijn ontwerp-wetsvoorstellen over loonbelasting, inkomstenbelasting en vermogensbelasting werden in 1964 tot wet verheven.

Een economische bloeiperiode brak aan, maar Hofstra zag voor zichzelf geen rol meer weggelegd in de politiek. Na een niet geheel onomstreden commissariaat bij scheepsbouwer Verolme, werd hij in 1966 aan de Universiteit Leiden benoemd tot hoogleraar belastingrecht, waar hij tot zijn pensioen aanbleef. Als wetenschapsbeoefenaar stond hij in hoog aanzien. Hij bracht een groot aantal publicaties tot stand, waaronder enkele standaardwerken, en tot op hoge leeftijd werd hem om zijn inbreng gevraagd door commissies die zich bezighielden met belastingherziening. Hij verwierf dan ook de bijnaam ‘de Hercules onder de Nederlandse fiscalisten’.

Voor een socialist als Hofstra stond rechtvaardigheid centraal. Dit principe kwam mooi naar voren in zijn pleidooi voor een andere vorm van belastingheffing, waarmee hij zijn roemruchte boek *Socialistische belastingpolitiek* afsloot: ‘Een belastingheffing die doelbewust het belang van alle leden van de gemeenschap dient (...) Slechts een zodanige belastingtheorie en –politiek kan ook een krachtadig hulpmiddel zijn bij het opbouwen van een rechtvaardiger en gelukkiger samenleving dan die, in welke in de achter ons liggende jaren in scherven is gevallen.’ Deze uitspraak heeft aan actualiteit niets ingeboet en zou ook socialisten van nu moeten aanspreken.